

ORHAN KEMAL'İN ‘BEREKETLİ TOPRAKLAR ÜZERİNDE’ ADLI ROMANINDA İDEOLOJİK ARKA PLANIN BİR YANSIMASI OLARAK İNSAN BEDENİNİN SÖMÜRÜSÜ

Orhan GÜDEK

Geçmişten günümüze Türk Romanını tematik açıdan incelediğimizde belli dönemlerde belli konuların ağırlıkla işlendiğine ve öne çıktığına şahit oluruz. Bilindiği gibi -keskin çizgilerle olmamak kaydıyla- 1950’li yıllara kadarki Türk Romanının ana meselesini ağırlıklı olarak Batılılaşma ve ondan kaynaklanan sorunlar teşkil ediyorken; bu tarihten sonra işlenen sorunların daha çok ekonomik ilişkilerden kaynaklı birtakım çatışmalar eksenine doğru kaydığı görülmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi ve sonrasındaki Demokrat Parti döneminde izlenen ekonomik politikaların, toplum yapısı üzerinde doğrudan belirleyici rol oynadığı malumdur. Özellikle tek parti döneminin hazırladığı koşullarla birlikte ortaya çıkan sınıflaşma ve sınıf çatışmaları, daha sonra Demokrat Parti döneminde, ideolojik bir karaktere bürünmüş, bu durum sosyalist görüşlerin ve bu görüşler içerisinde dile getirilen sorunların daha da belirginleşmesine yol açmıştır. Bu sorunlar daha çok sömürüye dayalı haksız bir düzenden beslenen sorunlardır.

‘‘Kentlerde kapitalist sınıfla işçi sınıfı henüz, bir sanayi toplumunda olduğu denli tam anlamıyla oluşmadıkları için, haksız düzenin en açık olarak görüldüğü yer kırsal kesimdi ve bu kesimin gerçeklerini dile getiren yapıtlar dönemi temsil eden romanlar olarak birbirini izledi. Kısacası, 1923–1950 arasında Türkiye’de sömürünün, sınıflaşmanın ve tek parti rejiminin getirdiği haksız düzen, romanda da Batılılaşmanın yerini, düzene dönük yeni bir sorunsalın almasına neden oldu diyebiliriz.’’¹

Bu itibarla, konu edilen meseleler açısından, Türk romanının geçirdiği evreler göz önüne alındığında, Orhan Kemal’in, özellikle 1950’li yıllardan sonra en önemli örneklerini gördüğümüz, sosyalist bir bakış açısıyla kaleme alınan ve yeni üretim ilişkilerinin doğurduğu toplumsal sorunları konu edinen romancılar içerisinde yer aldığını görürüz.

Sayısı onlarca olan Romanlarıyla, hikâye ve oyunlarıyla sosyalist sanat anlayışının önde gelen temsilcilerinden olan Orhan Kemal’in yarı feodal ve yarı kapitalist bir toplum düzeninde, mevcut üretim ilişkilerinden doğan sorunların, normal günlük yaşam içerisindeki halktan insanların hayatlarına nasıl yansıdığını ve bu ekonomik sistemin, insanları nasıl yozlaştırdığını anlattığı en önemli eseri hiç şüphesiz ki ‘‘Bereketli Topraklar Üzerinde’’² adlı romanıdır. Eser, birçok eleştirmen tarafından, döneminin koşullarını gerçekçi bir biçimde yansıtmaya bakımından, yazarın en iyi romanı olarak gösterilmiştir.

‘‘Bereketli Topraklar Üzerinde’’ adlı roman, Sivas’ın Ç. Köyünden üç arkadaşın, İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali’nin çalışmak üzere Çukurova’ya gitmek için yola çıkmalarıyla başlar. Köse Hasan ve Pehlivan Ali köyden ilk defa ayrılacaklar, ilk defa şehir göreceklendir. İflahsızın Yusuf ise daha önce Sivas’ta cer atölyesinde iki ay kadar çalışmıştır.

Yorucu bir tren yolculuğunun ardından Çukurova’ya gelirler. Amaçları, hemşerilerine ait olduğunu duydukları fabrikada çalışabilmektir. Sora soruşturma fabrikayı bulurlar. İlk gün fabrikaya dahi giremezler. Fakat ikinci gün Yusuf, fabrika sahibinin arabasının önüne çıkarak yalvarır yakarır ve derdini anlatmayı başarır. Böylelikle üç arkadaş çırçır fabrikasında işe başlarlar. Ustabaşı, İflahsızın Yusuf’u kirli kozaya, Köse Hasan’ı sulu kozaya, Pehlivan Ali’yi

¹ Berna Moran, ‘‘Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2’’, İletişim Yay., İst. 1996, s. 12

² İncelemede kullanılan baskı: Orhan Kemal, ‘‘Bereketli Topraklar Üzerinde’’, Epsilon Yay., İst. 2006

de kırma makinesine verir. Köse Hasan'ın çalışma şartları diğerlerine göre daha ağırdır. Kaldıkları yer de zaten ahırdan bozma pislik içinde bir barakadır. Bütün bunlar Köse Hasan'ın hastalanıp zatürre olmasına sebep olur. İki gün işe gidemeyince de Köse Hasan işten çıkarılıp yerine bir başkası alınır.

Bu arada Ustabaşı işçilerin paralarından kesinti yapmakta ve onlardan haraç almaktadır. Bu durumu şikâyet etmek isteyen İflahsızın Yusuf ile Pehlivan Ali de işten kovulur. İki arkadaş, Köse Hasan'ı hasta yatağında bırakmak zorunda kalır ve yeni buldukları inşaat işinde çalışmaya başlar. Köse Hasan ise yakalandığı ağır hastalığı yenemez ve sonunda ölür.

Yusuf, inşaat işinde, emmisinin de öğütleri sayesinde, çalışarak duvar ustalığına kadar yükselir. Fakat Pehlivan Ali, Yusuf'un uyarılarını dinlemeyerek gönlünü kaptırdığı Fatma adındaki bir kadınla birlikte kaçar.

Ali ile Fatma çalışmak için bir çiftliğe gelirler. Ali, kazma ve çapa işinden sonra ağır çalışma koşulları olan patoz işine verilir. Fatma ise kendisinde gözü olan Kâtip Bilal sayesinde çiftlikte kalır.

İşçilerden Kürt Zeynel'le Halo Şamdin, Ağanın ve Irgatbaşı'nın haksız uygulamalarına karşı çıktıkları için kovulurlar. Yerlerine ise Ali ile Hidayet'in oğlu geçer. Haddinden fazla çalıştırılan işçiler, Irgatbaşı ve Ağanın telkinleriyle daha da hızlanırlar. Hızlanan çalışma temposu ve ağır çalışma koşulları, Ali'nin başını döndürür. Desteleri patozun ağzına atan Ali, bir anlık dalgınlıkla düşer ve ayağını patoza kaptırır. Korkudan ne yapacağını şaşırıp ağa, Ali'yi arabasına almaz ve kaçar. Bacağı kopan Ali ise kan kaybından ölür. Bu arada daha önce işten kovulan Kürt Zeynel'le Halo Şamdin de gece gizlice gelerek harmanı ateşe verir.

Sonunda üç arkadaştan ikisi ölmüş, yalnızca İflahsızın Yusuf köyüne dönebilmiştir.

Özetle bu şekilde olan romandaki vaka, Orhan Kemal'in roman anlayışının ve ideolojisinin bir yansıması biçiminde karşımıza çıkmaktadır.

Kitaplarında hep köylü ve işçileri, hep yoksul insanları anlatan yazar bu tutumu sebebiyle mahkemeye verilmesini şöyle anlatır:

‘Hikâye kitabım mahkemeye verilmişti. Hâkim, iddia makamına uyararak konularımı neden hep fakir fukaradan, işçilerden aldığımı; Türkiye’de varlıklı insanların, iyi yaşayanların olup olmadığını sormuştu. İlk bakışta evet, çok doğru bir soru. Neden hep bu insanları, bu insanların yoksulluğunu ele alıyorum? O zaman hâkime: Ben gerçekçi bir yazarım. En iyi bildiğim konuları ele alırım. Varlıklı yurttaşların yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından haberim yok, demiş ve beraat etmişim.’³

Kendisi de uzun süre fabrikalarda çalışmış ve yoksulluktan, sıkıntıdan bir türlü kurtulamamış olan Orhan Kemal gerçekten de hep en iyi bildiği konuları ele almış ve bu konuları sınıfsal, sosyalist bir bakış açısıyla yansıtmaya çalışmıştır.

Onun romanlarında, ‘‘Seçilen bütün insanların yoksul olması, buldukları bu kattan çeşitli yollarla kurtulmak istemeleri, köylülükten, işçiliğe doğru uzanmaları, geleneksel ahlak kayıtlarına lakayt olmaları, parasızlıktan dolayı yozlaşıp insanlıklarından uzaklaşmaları, ‘sınıfsal bir bakış açısı’ndan kaynaklanır.’’⁴

Orhan Kemal'in sosyalist bir bakış açısına sahip olmasında ve sınıfsal düşüncesinin gelişmesinde şüphesiz ki en büyük pay sahibi Nazım Hikmet'tir. Bursa Cezaevi'nde tanıştığı Nazım Hikmet, burada adeta bir öğretmen gibi Orhan Kemal'le yakından ilgilenir ve onu yetiştirir. Orhan Kemal, her gün Nazım Hikmet gözetiminde yedi sekiz saat ders çalışır.

³ Mehmet Narlı, ‘‘Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme’’, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2002, s. 19

⁴ A.g.e., s. 29

Bütün bunları ve Bursa Cezaevi'nde yaşadıklarını ‘‘Nazım Hikmetle Üç Buçuk Yıl’’⁵ adlı kitabında Orhan Kemal ayrıntılarıyla anlatmaktadır.

Bilindiği gibi Toplumcu Gerçekçilik anlayışının ana esasları, ilk olarak 1934'te toplanan Sovyet Yazarlar Birliği'nin birinci kongresinde belirlenmiştir. ‘‘Toplumcu gerçekçiliğe göre sanatın yansıttığı gerçeklik toplumsal gerçekliktir, ama bu gerçeklik devrimci gelişme içinde görülür ve doğru olarak tarihsel somutlulukla, işçi sınıfının eğitimi gözetilerek yansıtılır. Marksistlere göre durum şudur: Çağımızda sosyal gerçekliğin kavranması daha belirli bir hal almıştır, çünkü Marksist doktrinde toplumun hangi aşamalardan geçtiği ortaya konmuştur. Yazarın artık doğru perspektife sahip olması demek tarihi determinizm içinde toplumun kölelik çağından feodalizme, feodalizmden kapitalizme ve kapitalizmden sosyalizme doğru geliştiğini kavramakla olur. Böylece toplumu tarih içindeki yerine oturtmak, içindeki çatışmaları, ilerici ve tutucu güçleri fark etmek ve sosyalizme doğru diyalektik gelişimi görmektedir ki ancak, yazar çağımızın sosyal gerçekliğine sızabilir.’’⁶

Orhan Kemal, romanlarında yansıttığı gerçeklik ve bu gerçekliği işleyişi bakımından toplumcu gerçekçi bir yazardır. ‘‘Bereketli Topraklar Üzerinde’’ adlı romanında, çalışmak için Çukurova'ya gelen üç köylü arkadaşın şahsında, onların şehirle, birbiriyle ve diğer insanlarla olan ilişkilerini sosyalist bir bakış açısıyla irdelemekte ve sistemin zorunlu bir sonucu olarak emeğe ve birbirine yabancılaşan insanın nasıl sömürüldüğünü net bir biçimde ortaya koymaktadır. Romanda bu sömürünün daha çok ‘‘insan bedeninin sömürüsü’’ biçiminde karşımıza çıktığı görülmektedir. Toplumsal, ekonomik ve ideolojik bir bilince sahip olmayan köylü-işçi sınıfına ait insanların, sömürünün en somut biçimi olan ‘‘bedenin sömürülmesi’’ gerçeği ile her alanda karşılaştıklarını görürüz.

Romanın henüz başlarında İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin Çukurova'ya doğru yolculukları sırasında trende tanıştıkları kişilerle ettikleri sohbetlerden, şehirdeki fabrika ve çiftliklerdeki çalışma sisteminin sömürüye dayalı bir sistem olduğu anlaşılmaktadır. ‘‘Bir tarihte efendi, patozda çalışıyoruz. Patoz eski patoz. Dört buçuk ayak, kırk beş kişilik. Lakin Irgatbaşı kansız mı kansız. Şu kadarcık merhamet arama. Kırk beş kişilik patozu otuz beş kişiyle çalıştırıyor, on kişinin gündeliğini küt, cebe. Güneş tepede alev alev, serçeler desen sıcaktan düşüp düşüp bayılıyor. Adam çatlayacak. Soluk alamıyorsun sıcaktan be. Yirmi saat. Paydos yok!’’⁷ Trende tanıştıkları Yunus Usta adlı kişinin bu anlattıkları, üç arkadaşın ileride ne gibi şartlarla karşılaşılacağına da bir göstergesidir aslında.

Toplam otuz bölümden oluşan romanın ilk iki bölümü Sivas'ın Ç. Köyünden Çukurova'ya varışa, son iki bölümü Çukurova'dan tekrar köye dönüşe ayrılmıştır. Aradaki yirmi altı bölüm ise İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin Çukurova'daki maceralarını anlatan en uzun bölümdür. İncelememizin konusu açısından Çukurova'daki maceraların anlatıldığı yirmi altı bölümlük kısmı da yine üç bölümde ele alabiliriz. İlk bölüm çırçır fabrikasında, ikinci bölüm inşaat işinde, üçüncü bölüm ise çiftlik ve tarlada geçen bölümdür. Bu üç ayrı çalışma alanının seçilmiş olması dönemin Türkiye'sinin yarı feodal ve yarı kapitalist toplum yapısını göstermesi bakımından dikkate değer bir noktadır. Bu iş kollarının hepsinde de beden güçleriyle çalışan işçilerin fiziksel, ruhsal ve cinsel olarak sömürülmesi, romanda ön plana çıkan bir özellik olarak görülmektedir.

Şehre ilk geldiklerinde, çırçır fabrikasında işe başlayan üç arkadaşın çalışma koşulları oldukça ağırdır: ‘‘Irgatbaşı üç arkadaşı birbirinden ayırmıştı. İflahsızın Yusuf ‘Kırlı Koza’da çalışıyordu. (...) Dışarının soğuşuna karşılık koza mağazasının içi hamam gibiydi. Ellerindeki ‘Yaba’ denilen kocaman kocaman tahta çatal, ya da demir tırmıklarla koza

⁵ Orhan Kemal, ‘‘Nazım Hikmetle Üç Buçuk Yıl’’, Sosyal Yay., İst., 1965, s. 35, 36

⁶ Berna Moran, ‘‘Edebiyat Kuramları ve Eleştiri’’, Cem Yay., İst., 1994, s. 48, 49

⁷ Orhan Kemal, ‘‘Bereketli Topraklar Üzerinde’’, Epsilon Yay., İst. 2006, s. 33

yığınınna girişen on bir ırgat, kozaların müthiş tozundan korunmak için ağızlarını, burunlarını paçavralarla sarmışlardı.”⁸

“Köse Hasan ‘Sulu Koza’ya verilmişti. (...) Sekiz sulu kozacının sekizi de, çinko aralıklardan sızan kirli sularla iliklerine kadar sıvıslamışlardı, titreşiyorlardı. Sulu kozacılık, bir yerden bir yere on iki saat sulu koza taşımaktan başka bir şey olmayan kaba hamallıktı. Kaba hamallıktı ama, cam yerine ıslak çuval geçirilmiş pencerelerden vuran ayaz, içerisini buzdolabına çevirdiği için, burada çalışanlar çoğu zaman kötü kötü öksürmeye başlar, çok geçmeden de zatürreye yakalanırlardı.”⁹

“Irgatbaşı güçlü kuvvetli gördüğü Pehlivan Ali’yi kırma makinesine vermişti. (...) Ter içindeydi. Koza çuvallarıyla gelen işçilerin bitmez tükenmez zinciri rahat rahat köyünü düşünmesini bırakmıyordu. Dolu çuvalıyla dayanan işçiden aldığı çuvalı makinenin dört köşe ağızından boşaltıp boş çuvalı geri verirken, yeni bir dolu çuval dayanıyordu önüne. Alıyor, boşaltıyor, geri veriyor, yenisi, sonra gene yenisi, daha daha yenileri. Bu hiç durmamacasına böyle sürüp gidiyordu.”¹⁰

Daha çok para kazanmak uğruna insana değer verilmeden çalıştırılan bu işçiler, ağır çalışma koşulları altında ayakta kalabilmek için mücadele ederlerken, aynı zamanda Irgatbaşılardan zulümleriyle de mücadele etmek zorundadırlar. İşçilerin dinlenme saatlerinden çalan ve emeklerinin karşılığı olan paradan kesinti yapan ırgatbaşılar, çocuk yaştaki işçi kız ve oğlanları da sopayla dövmetedir. “Kız, ya da oğlan, Allah vere dalga geçip işlerinde kusur etsinler! Ettiler mi, kısa kalın sopa enselerinde, omuz başlarındadır.”¹¹

Romanda, Yusuf, Hasan ve Ali’nin kaldıkları ev de şöyle tasvir edilmektedir: “Oturdukları ‘Ev’ iki mahalle aşağıda, mahalle muhtarının bir zamanlar hayvanlarını bağladığı, tabanı hala gübre örtülü, genişçe bir ahırdı. Atsinekleri vızıtlı daireler çizerek uçuşuyorlardı. Harap kerpiç duvarlar yarı bellerine kadar ıslaktı. Oda ekşi ekşi fişki kokuyordu. Üç arkadaştan başka burada daha sekiz ırgat barınıyordu.”¹²

Bütün bu olumsuz şartlara rağmen bir ‘ekmek derdi’ sebebiyle geldikleri şehirde ve çalıştıkları yerde yine de hallerinden memnun gibi gözükten üç arkadaştan Köse Hasan rutubetli ortama ve ağır çalışma koşullarına dayanamayarak sonunda hasta olur, iki gün işe gidemeyince işten çıkarılır ve neticede de ölür. Orhan Kemal, okura Köse Hasan’ın ölümüyle sömürü düzeni arasındaki ilişkiyi net bir biçimde gösterir, ancak roman kahramanları henüz bu ilişkinin farkında değildirler. Onların farkındalıkları yalnızca bireysel menfaatler çerçevesinde kalmakta ve bir sınıf bilinci oluşmasını sağlayamamaktadır.

“Romanda anlatılan köylü-işçiler henüz sömürü bilincinden çok uzaktırlar. Bütün özelemleri ‘Bir tahta araba, pazarda sebze, meyve’; ya da ‘Hafız Ali’nin dükkânı gibi bir dükkân’dır. Gözleri bireysel çıkar perdesi ile örtülüdür; el yordamıyla bireysel kurtuluş yolları ararlar. Bu bilinç düzeyi, belirli şartların belirlediği bir bilinç düzeyidir. Bunu çok iyi bilen Orhan Kemal, sosyal gerçekliğe, biraz da onların görebildiği, anlayabildiği ölçüde yaklaşmaktadır. Sömürü bilincinden uzak emekçiler, sömürünün en belirgin, en yüzeydeki, en somut biçimlerini görebilirler genellikle. Mesela fabrikadaki emek-sermaye ilişkisini değil de ırgatbaşının aldığı haracı görürler sömürü adına.”¹³

Nitekim bütün zor şartlara rağmen üç arkadaşın memnun olmadıkları tek konunun, alınan ücretten Irgatbaşı’nın yaptığı kesinti olduğu anlaşılır. Bu durum, sömürü düzenine karşı çıkan, emek-sermaye ilişkisinin farkında olan ve sınıf bilincine ulaşmış bir işçinin tavrı değildir elbette. Memnun olmadıkları bu durum karşısında, artık Irgatbaşı’ya avanta vermek

⁸ A.g.e., s. 60, 61

⁹ A.g.e., s. 62, 63

¹⁰ A.g.e., s. 63, 64, 65

¹¹ A.g.e., s. 67

¹² A.g.e., s. 71, 72

¹³ Fethi Naci, “Yüz Yılın Yüz Romanı” Adam Yay., İstanbul, 2002, s. 336

istemeyen Yusuf ile Ali, Irgatbaşı'yı ağaya şikâyet etmek istedikleri zaman, doğal olarak fabrikadan kovulurlar.

Sistemin, insanları hayvanlar gibi yaşamaya zorladığı gerçeği fabrikadan sonra inşaatta da devam eder. Çalışma şartları yine ağırdır. Yine işçilerden haraç alınmaktadır. Irgatbaşı'ların zulmünün yerini bu sefer amele çavuşunun zulmü almıştır. Amele Çavuşu'nun sözlerinden, onun da zamanında beden gücüyle kazandığı emeğinin çok sömürüldüğü anlaşılabilir ve düzenin, insanları bir şekilde kendisine uydurduğu gerçeği ile karşılaşmaktadır.

Amele Çavuşu Yusuf ile Ali'ye yeni işlerini gösterip maaş günü kendisini görmeleri gerektiğini telkin ettikten sonra şunları söyler: *“Ben sizin gibi birden değil, (...) yalvar yakardan anam ağladı. Yıllar yılı bakın şu avuçlarıma! Nasır değil kemik. Bellersiniz sancıdan canımı alıyorlar geceleri. Kolay değil bu işler aslanım.”*¹⁴ Bu sözlerden anlaşılabilir ki zamanında sömürülmüş olanlar bile fırsatını bulduğunda başkalarını sömürmektedir.

İki arkadaşı kader birliği ettikleri Köse Hasan'ın ölümünü de inşaat işindeyken öğrenirler. Daha öncesinde Hasan'ı hasta yatağında bırakıp gitmek zorunda kaldıkları o dokunaklı sahnenin anlatıldığı sayfalarda, Orhan Kemal, *“Pehlivan Ali kocaman yumruklarını sıkmış öfkeyle bakıyordu. Hemşerisi Hasan'a değil, onu bu hallere sokan devire, devrana, kahpe feleğe...”* cümleleriyle, haksız düzenin, köylü-emekçi insanlar tarafından - sınıf bilincinden yoksun olmalarına karşın- kendi bilinç düzeyleri içerisinde nasıl algılandığını göstermektedir.

İnşaat işinde çalışırken, Yusuf'un nasihatlerine kulak asmayan Pehlivan Ali, Fatma adındaki kadınla kaçır, gider. Çalışmak için bir çiftliğe gelen Ali ile Fatma'nın buradaki yaşadıklarından ve romanda anlatılanlardan, tıpkı fabrikada ve inşaatta çalışan emekçiler gibi tarım işçilerinin de bedensel sömürüye maruz kaldıklarına şahit oluruz. Romanın on dördüncü bölümünden yirmi dokuzuncu bölümüne kadarki olan kısmının tamamı, tarımda çalışan mevsimlik işçilerin toprak ağaları ve ırgatbaşılar tarafından nasıl sömürüldüğünü anlatmaya ayrılmıştır. *“Kuru taş gibi birer kara somun karşılığı, tarlada sabahtan akşama kadar çapa çapalamaya hazır”*¹⁵ olan bu mevsimlik işçilerin, tıpkı başka işçiler gibi tek derterleri ve düşünceleri sadece karınlarını doyurabilmektir. Ve anlaşılabilir ki bu, onlar için, sistemin bir dayatması olmakla kalmayıp doğal bir zorunluluktur da aslında. Bir yemek sahnesi romanda şöyle anlatılmaktadır: *“Irgatlar yarma pilavı karavanalarının başına geçtiler. İştahlı bir ağız şapırtısıdır başladı. Konuşulmuyordu. Ellerde tahta kaşıklar, gözler karavanada, sıcağa, yorgunluğa boş verilmiş, yeniyor, durmadan yeniyor, döke saça yeniyordu. Ekmekler kuru, küflü, hatta kurtlu; yarma pilavı yağlı, yağsız... Vız geliyor, karınları daha, daha çok doyurmaya bakılıyordu.”*¹⁶

Romanda tarla işçilerinin bedensel sömürsünün, had safhada olduğunu görürüz. İşçiler, daha fazla randıman alabilmek amacıyla haddinden fazla çalıştırılırlar. Yemekten sonra verilen dinlenme arasının bir saat olması gerekirken insafsız ırgatbaşılar, ağalarına yaranabilmek adına en fazla yarım saat mola veririrler. Dokuz aylık hamile olsalar dahi çalıştırılan kadınların, doğuracakları zaman, işin aksamaması için yerlerine küçük çocuklarının geçmesi gereklidir. Yemek diye, işçiye küflü ve taş gibi kuru ekmekler, kurtlu pilavlar ve yağ alınmış ayranlar verilir. Patoz işçilerinin çalışma şartları ise diğer işçilere göre çok daha ağırdır. Çalışırken insan gücünün üstünde bir güç sarf etmek zorunda kalan işçiler ırgatbaşısını ancak memnun edebilirler.

Bütün bu zorluklar içerisinde, Patoz Ustası ve Kürt Zeynel adındaki işçiler tavır, davranış ve sözleriyle dikkati çekerler. Diğer işçilere nispeten daha bilinçli, gözükten bu

¹⁴ Orhan Kemal, *“Bereketli Topraklar Üzerinde”*, Epsilon Yay., İst. 2006, s. 108

¹⁵ A.g.e., s. 174

¹⁶ A.g.e., s. 230

kişiler ağanın ve ırgatbaşının haksız uygulamalarına karşı çıkarlar. Irgatbaşı ile Usta'nın konuşması yazarın ideolojisinin romana yansımaları bakımından dikkate değerdir.

İşçileri kastederek ‘‘*Sen, ben hatta ağa olmasa da işler yürür amma, onlar olmasa yürümez!*’’¹⁷ Diyen Ustaya, Irgatbaşı şu cevabı verir: ‘‘*Bunlar senin benim bileceğim işler değil. Biz şurda birer ameleyiz, köleyiz. Mal sahibinin atı, itiyiz...*’’¹⁸ Bunun üzerine Usta kızgın bir şekilde, ‘‘*Emekçiyim ben köle değil!*’’¹⁹ der. Kürt Zeynel de, sık sık, işçiler ile ağa ve ırgatbaşı arasındaki haksızlığı ve çatışmayı dile getirir ve karavanaları devirmekten bahseder. Sonuçta da hem Usta, hem Zeynel ve hem de Zeynel'in yakın arkadaşı olan Halo Şamdin işten kovulur.

Kovulan Zeynel ve Şamdin'in yerine verilen Pehlivan Ali ve Hidayet'in oğlu, yeni işlerine alışmakta güçlük çekerler. Romanın başından beri bedeninin güçlülüğü ve pehlivanlığıyla ön plana çıkan Ali'nin bedeni, sonunda trajik bir şekilde yok olup gidecektir.

Irgatbaşı kırk beş kişilik patozda otuz beş kişi çalıştırmaktadır. İşçilere yüklenmiş yüklenmektedir. Daha önce Köse Hasan'ın ölümüne sebep olan sömürü sistemi bu kez de Pehlivan Ali'nin sonunu hazırlayacaktır. İşlerin daha çabuk bitmesi için Ağa ve Irgatbaşı patoz işçilerini gayrete getirip işi öylesine hızlandırır ki, artık baş döndürücü bir hale gelen iş temposu Ali'yi sersemletir:

‘‘*İyice yumulmuştu gözleri, açamıyordu. Aça sa cayır cayır yanıyordu. ‘Mank’ denilen cinsten koyu bir sersemlik içindeydi. Terden sırlıklam paçavralar da boynundan kaymıştı. Saman tozu alabildiğine üşüşüp yakıyor da yakıyordu. Kavruluyordu boynu, boğazı, göğsü, gözleri. Sanki acı kırmızı biber ekelenmişti.*’’²⁰ cümleleriyle tasvir edilen Ali'nin durumu, bir anlık dalgınlıkla dengesini yitirip bacağını patoza kaptırmasıyla, daha da trajik bir hal alır. Bir an evvel hastaneye yetiştirilmesi gerekirken, Ağanın olaydan ve işçilerden korkup arabasıyla kaçması sonucu ortada kalan Ali, kan kaybından ölür.

Romanda, beden güçleriyle çalışan işçilerin emeklerinin karşılığını alabilmek için dahi yine emek sarf edip yorgun bedenleriyle aç susuz yollara düşmek zorunda kalmaları, adaletsiz düzenin bir başka görünümüdür. Romanda bu bölüm şöyle anlatılmaktadır:

‘‘*Dudakları patlamış, ağızları köpük içinde, yorgun, yılmış insanlar bir haftalık emeklerinin karşılığını almaya gidiyorlardı. Gözler çökmüş, yüzler buruşup kararmış. Sıtmadan zangır zangır titreyen ırgatlardan biri arada kafileden ayrılıyor, ya bir hendek kıyısı, ya da koyu gölgeli bir ağacın altına kendini atıyor, toprağa kapanıyordu. Hiç kimse başkasına yardım edecek halde değildi. Kalan kalıyordu. Ölen ölecekti, gidebilense gidecek!*

Çukurova'nın bereketli topraklarında şehre karıncalar gibi çekilen ırgatlar, oraya, Taşkoprü'nün oradaki ırgat pazarına birikmek için canlarını dişlerine takmışlardı.

Gidilecekti, çaresiz gidilecek, haftalıklar alınacak, sonra da gelecek hafta için yeniden kapılanırlarsa, ağır hantal kamyonlara dolunup, beş buçuk gün çalışmak üzere, çiftliklere yeniden dönülecekti.’’²¹

İnsanları insanlıklarından çıkarıp yozlaştıran sistemin tüm bu şartlara katlanılabilmesi için bütün çalışma alanlarında -fabrikada, inşaatta ve tarlada- ortaya çıkardığı ve dayattığı müşterek bir husus vardır ki o da esrar, kumar ve bedeninin cinsel istismarıdır. Küçük Ağa'nın Irgatbaşı ile bir konuşmasında Pehlivan Ali için ‘‘*Esrar içmemesi iyi değil. Esrar içmeli ki o ağır işe dayanabilsin!*’’ demesi bu gerçeğe işaret etmektedir. Fabrikada, inşaatta ve tarlada işçiler ağır şartlara dayanabilmek ve sıkıntılarını unutabilmek için çoğu zaman esrar içerler. Kumar da tıpkı esrar içmek gibi işçiler arasında yaygın bir hastalıktır.

¹⁷ A.g.e., s. 241

¹⁸ A.g.e., s. 242

¹⁹ A.g.e., s. 242

²⁰ A.g.e., s. 363

²¹ A.g.e., s. 284

Marksist teoriye göre bütün bunlar işçinin kendi emeğine yabancılaşmasının doğal bir sonucudur. “Emeğin yabancılaşması, emeğin işçiye dışsal bir öge olması, yani, onun özsel doğasına ait olmamasıdır; dolayısıyla emekçi, harcadığı emekte kendisini olumlamaz, reddeder, kendisini memnun değil, mutsuz hisseder, fiziksel ve zihinsel enerjisini özgürce geliştiremez, bedenini çürütüp zihnini sakatlar. Bu yüzden işçi kendini çalışmasının dışında, çalışırken de kendinin dışında hisseder. Çalışırken evde, evdeyken de çalışır hissetmez.”²² Romandaki işçilerin de çalışırken mutsuz olmaları, sürekli düşünceye dalmaları veya yaptıkları işi unutturacak esrar veya kumar gibi alışkanlıklar edinmeleri sözü edilen yabancılaşmanın bir göstergesidir.

Daha önce de belirtildiği üzere insan bedeninin cinsel açıdan istismarı da, romanın tamamına hakim bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, fabrikadaki işçi kızlardan bahsederken “*Sonunda ya tanınmayacak kadar çirkinleşir, ya da yeni dostlar ardında koşan kocalarının tekmesiyle elden ele dolaşır, en sonunda da babaları yaşında birinin kahrını çekmek zorunda kalırlar. İçlerinde genelevlere düşenler de olur. Düşmeyenlerse, kim bilir hangi pamuk tarlasında çapa çapalarken, sıtma ya da güneş çarpmasından, bir deri bir kemik, genç yaşlarında ölür giderler.*”²³ demektedir. Roman boyunca cinsel açıdan bedenın sömürülmesini ve yaşanan gayrimeşru ilişkileri özetleyecek olursak: Yusuf ve Ali, inşaat işinde çalışırken şoförün karısının taşeronla, Ömer Zorlu’nun karısı Fatma’nın ise hem Ali, hem taşeron hem de romanın ilerleyen bölümlerinde ve çiftlikte başka erkeklerle birlikte olduğunu görürüz. Romandaki cinsel sömürü bununla da kalmaz; Ali’nin Fatma’yla birlikteyken aynı zamanda Aptal Kızı ile de birlikte olduğuna ve maaş günü şehre indiğinde de arkadaşlarıyla geneleve gittiğine şahit oluruz. Üstelik genelevdeki kızlardan ikisinin çiftlikteki Irgatbaşı’nın kızları olduğunu öğreniriz. Kızların küçük olanı buraya düşmeden önce dedesi yaşındaki bir adamla evlendirilmiş, bir anlamda para karşılığı satılmıştır.

Romanda kadınların cinsel olarak sömürülmesi yine romanın ideolojik arka planının bir yansıması olarak görülmelidir. Zaten Orhan Kemal roman kişilerini bu tutumlarından dolayı yargılayıp suçlamaz. Ona göre asıl suçlu sistemin, haksız ve adaletsiz düzenin kendisidir. Bu düşüncesiyle farklı bir gerçekçilik anlayışı sergileyen Orhan Kemal, “Bu yüzden romanlarındaki bakış açısının genel adını ‘aydınlık gerçekçilik’ şeklinde adlandırır. Bu anlayışın merkezinde ‘tek tek insanların suçlu olmadığı, onları suça itenin bozuk toplum yapısı olduğu’ düşüncesi vardır. *Bozuk düzenin her yönden bozduğu, insancıl davranışlardan alıkoyduğu, insanoğlunu düşmemesi gereken alçaklıklara yuvarlayan bir düzensizliğin çürük meyveleri sayarken, gene de onlarda eriyip mahvolmamış kurtulmak için çaba gösteren yanların var olduğuna inanıyorum.*” Diyen Orhan Kemal’in ‘aydınlık gerçekçilik’ anlayışının temeli, bu bakış açısıdır ve elbette bu bakış açısının temeli de, bütün toplumsal çatışmaların kaynağını ekonomik ilişkilerin belirlediğini var sayan ‘diyalektik materyalizm’dir.”²⁴

Sonuç olarak, Orhan Kemal’in “Bereketli Topraklar Üzerinde” adlı romanında insanın ve insan bedeninin her açıdan sömürüldüğü gerçeği, romanın dayandığı ideolojik ve fikri arka planla doğrudan ilgili bir özelliktir. Beden gücüyle inşaatta, fabrikada, tarlada çalıştırılan bu insanlar emeklerinin karşılığını alamadıkları gibi aldıkları ücret üzerinden de kesinti yapılmaktadır. Çok işçi çalıştırılması gereken yerde daha çok para kazanmak adına az işçi çalıştırılmaktadır. İnsanların karınlarını doyurabilmekten başka bir dertleri yoktur. Esrar, kumar ve bedenın cinsel istismarı da insanlar arasında oldukça yaygındır. Sistemin çarkları arasında kaybolmamak ve hayatta kalabilmek adına kendilerinin de dâhil olduğu bir sömürü düzeninin dayatması ile insanların bir bakıma hayvanlar gibi yaşamaları ve bedenlerinin sömürülmesine razı olmaları kaçınılmazdır. Orhan Kemal, fikir ve ideolojisinin bir yansıması

²² Steven Lukes, “Marksizm ve Ahlak”, Ayrıntı Yay., İst. 1998, s. 112

²³ Orhan Kemal, “Bereketli Topraklar Üzerinde”, Epsilon Yay., İst. 2006, s. 67, 68

²⁴ Mehmet Narlı, “Orhan Kemal’in Romanları Üzerine Bir İnceleme”, Kültür Bakanlığı Yay., Ank. 2002, s. 28

olarak, sosyalist olmayan toplumlarda insanın ve bedeninin sömürülmesinin kaçınılmazlığını, bu romanıyla, günlük hayatın içinden ve oldukça canlı bir biçimde gözler önüne sermiştir.

Yayın Künyesi: Uluslararası Sempozyum

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi

4-5 Nisan 2007 “Türk Kültüründe Beden Sempozyumu”

‘Orhan Kemal’in *Bereketli Topraklar Üzerinde* Adlı Romanında İdeolojik Arka Planın Bir Yansıması Olarak İnsan Bedeninin Sömürüsü’